Міністерство освіти і науки України

Національна академія наук України

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОЇ ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ НАУКИ

Збірник наукових праць
за матеріалами

XI Міжнародної
науково-практичної конференції

20 – 21 грудня 2018 року

Полтава 2018

Soloviev V.V., Solyanik L.A., Pidruhna I.V.
THE EFFECT OF MULTIELECTRON TRANSFER ON THE DIRECTION FOR THE MECHANISM OF HETEROGENEOUS REACTIONS DURING THE SYNTHESIS FOR NANOMATERIALS FROM TUNGSTATE MELTS UNDER THE CONDITIONS OF CATIONIC CATALYSIS 132

«ПРИКЛАДНА ЕКОЛОГІЯ, ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ» 140

Копилова К.В., Вербинський С.Б., Кос Т.С., Вербова О.В., Козаченко О.Б.
ОЦІНЮВАННЯ МОЖЛИВОСТІ ТА ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ БІОПЛАСТМАС ДЛЯ ПАКУВАННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ 140

Коротченко І.А., Смоляр Н.О.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 146

Ткаченко І.В., Гасенко А.В.
ЕЛЕМЕНТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЗДОВЖ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ 151

Шляховий В.П., Шиян Р.В., Шляховий В.В., Шляховий Р.В.
СЕЙСМОДЕФОРМАЦІЙНІ ЯВИЩА ПРИ ПОДІЯХ НА СТАДІОНІ «ВОРСКЛА» І СТІЙКІСТЬ ВЕЛИКИХ ГЕОТЕХНІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ 155

Fediai B.M.
DETERMINATION OF THE OPTIMAL FEED WATER TEMPERATURE IN THE INLET OF THE FIRE-TUBE BOILER 159

Абдуллах Н.М., Кутный Б.А.
ДИСОЦІАЦІЯ ГІДРАТІВ В УМОВАХ ДІЇ ВИСОКОЧАСТОТНОГО ВИПРОМІНЕННЯ ... 163

«ВИРОБНИЦТВО, ТЕХНОЛОГІЇ, ІНЖЕНЕРІЯ»

«НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ» 167

Онищенко В.О., Винников Ю.Л., Зоценко М.Л., Пічугін С.Ф., Харченко М.О., Степова О.В., Савик В.М., Молчанов П.О., Винников, П.Ю., Ганошенко О.М.
ЕФЕКТИВНІ КОНСТРУКТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ТРАНСПОРТУВАННЯ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ У СКЛАДНИХ ІНЖЕНЕРНО-ГЕОЛОГІЧНИХ УМОВАХ 167

Онищенко В.О., Винников Ю.Л., Зоценко М.Л., Харченко М.О., Ларцева І.І., Бредун В.І., Нестеренко Т.М., Мірошниченко І.В.
ЕФЕКТИВНІ КОНСТРУКТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЗБЕРІГАННЯ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ У СКЛАДНИХ ІНЖЕНЕРНО-ГЕОЛОГІЧНИХ УМОВАХ 173

Лубков М.В., Левченко О.О.
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ГЕОТЕКТОНІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ НАФТОВИХ ТА ГАЗОКОНДЕНСАТНИХ РОДОВИЩ ДДЗ 178

Бондаренко М.С., Зіненко В.В.
АПАРАТУРНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПЕТРОФІЗИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ НАФТОГАЗОВИХ КОЛЕКТОРІВ ПРИ КАРОТАЖІ В ПРОЦЕСІ БУРІННЯ (ДОСВІД СПІВПРАЦІ КОМЕРЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАУКОВОЇ УСТАНОВИ) 183

УДК 502.171(1–751.3)(477)

Коротченко І.А., к.б.н.,с.н.с., завідувач лабораторії,
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Смоляр Н.О., к.б.н., доцент,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. *У контексті збалансованого розвитку розглянуто проблеми створення нових об'єктів природно-заповідного фонду України з метою підвищення показника заповідності, забезпечення найповнішої охорони біорізноманіття та середовищ існування живого на виконання вимог природоохоронного законодавства та сучасних міжнародних природоохоронних стратегій. Наведено процедуру створення нових природно-заповідних територій і об'єктів із зазначенням умов, ресурсів, заходів, етапності, виконавців та відповідальних суб'єктів.*

Ключові слова: *біорізноманіття, охорона, біоцентри, природно-заповідний фонд, природозаповідання, процедура створення нових заповідних об'єктів, Україна.*

Korotchenko I.A., PhD in Biology,
Senior research scientist, Head of laboratory,
National Academy of Sciences of Ukraine
M.G. Kholodny Institute of Botany
Smoliar N.O., PhD in Biology, Assistant Professor,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

CURRENT PROBLEMS OF NATURE RESERVE FUND NEW OBJECTS CREATION IN UKRAINE AND WAYS OF THEIR SOLVING

Abstract. *The problems of creating new objects of nature and reserve fund of Ukraine are revealed in terms of balanced development aimed at increase in the indicator of reservation, ensuring the most complete protection of biodiversity and living environments to fulfill the requirements of environmental legislation and modern international environmental strategies. The procedure of creation new nature and reserve territories and objects including conditions, resources, measures, stages, performers and responsible subjects is presented.*

Key words: *bio diversity, protection, bio centers, nature reserve fund, nature preservation, procedure for creation of new protected objects, Ukraine.*

Вступ. У сучасних умовах всезростаючого антропогенного навантаження на природні екосистеми досить гостро постають проблеми збереження й охорони біорізноманітності на організмовому, популяційному, видовому, ценотичному, ландшафтному і біосферному рівнях. Це є актуальним як для конкретних регіонів, так і для біосфери в цілому.

Серед сучасних природоохоронних концепцій, які виокремилися з основних положень ноосферної теорії академіка В.І. Вернадського, загальновизнано й природозаповідання. Його завданням є повне (в Україні тільки у природних заповідниках) або часткове (у решти категорій природно-заповідного фонду) обмеження господарської діяльності на природних та напівприродних територіях із добре збереженою біорізноманітністю з метою її збереження та охорони. Ці задачі реалізуються в межах об'єктів та територій природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ). Вони є своєрідними біоцентрами, на території яких біорізноманітність (рівнів видового, популяційного, ценотичного, екосистемного, ландшафтного, біосферного) зберігається, охороняється, відтворюється й поширюється на ті території, де вона знищена або трансформована в результаті антропогенної діяльності. Кожна категорія ПЗФ призначена виконувати специфічні природоохоронні функції згідно визначеного режиму заповідання.

Мережа природно-заповідних територій і об'єктів ПЗФ України розглядається як національне надбання, для якого встановлюється особливий режим охорони, відновлення й використання. ПЗФ України – це ділянки суші й водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Заповідну справу, як окремий напрям охорони природи, вважають теорією та практикою збереження й відновлення природних комплексів і їх компонентів, а також їх раціонального використання в межах об'єктів і територій ПЗФ.

Методика досліджень. На сьогодні ПЗФ України представлений 8144 територіями та об'єктами загальною площею 3,7 млн. га в межах суходольної території України і 402,5 тис. га в межах акваторії Чорного моря. У категоріальному відношенні це – 19 природних заповідників, чотири біосферних заповідників, 47 національних природних парків, 3033 заказників, 3387 пам'яток природи, 69 регіональних ландшафтних парків, 804 заповідних урочищ та інших об'єктів (651).

Важливу роль у структурі сучасного ПЗФ виконують біосферні резервати («Асканія-Нова» (рік створення 1985), «Чорноморський» (1985), «Карпатський» (1992), «Шацький» (2002), «Деснянський» (2009), «Розточчя» (2011) та транскордонні біосферні резервати («Східні Карпати» (Україна, Польща, Словаччина, 1998), «Дельта Дунаю» (Україна, Румунія, 1999), «Західне Полісся» (Україна, Білорусія, Польща, 2012).

Відношення площі ПЗФ до площі країни, так званий, «показник заповідності», складає 6,14%, що значно поступається більшості європейських та сусідніх країн, і за останні 12 років ситуація суттєво не змінилася (табл.).

Таблиця

Україна в рейтингу деяких країн за показником заповідності (2015 р.)

Назва країни	Показник заповідності (%)	Назва країни	Показник заповідності (%)
Австрія	37,6	Італія	11,2
Німеччина	32,7	Естонія	10,7
Швейцарія	28,7	Хорватія	9,4
Нідерланди	23,3	Іспанія	9,2
Словаччина	23,0	Фінляндія	8,8
Польща	22,6	Македонія	7,9
Чехія	15,9	Білорусь	7,6
Литва	15,0	Росія	7,6
Швеція	15,0	Португалія	7,3
Словенія	12,6	Норвегія	6,1
Латвія	12,0	Греція	5,2
Великобританія	12,0	Україна (2003)	4,5
		Україна (2015)	6,14

Проблеми функціонування та розвитку заповідної справи в Україні регламентуються на законодавчому рівні. Основними документами у цій галузі є Конституція України, закони України «Про охорону навколишнього середовища», ЗУ «Про природно-заповідний фонд України», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про екологічну мережу України», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» (площа територій та об'єктів ПЗФ повинна становити у 2015 році 6275 тис. га, або 10,4 % території держави); «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (розширення площі природно-заповідного фонду до 10 % у 2015 році та до 15 % загальної території країни у 2020 році». Тому розширення площі об'єктів ПЗФ в Україні є важливим стратегічним завданням на державному рівні, що передбачає реалізацію, насамперед, на рівні адміністративних регіонів.

Створення об'єктів ПЗФ обумовлено необхідністю збереження та охорони об'єктів навколишнього природного середовища, в тому числі біорізноманіття й середовищ існування біоти, та виконання ряду міжнародних конвенцій та угод, а також законів України. До того

ж, на користь створення нових об'єктів ПЗФ слугують такі аргументи: існуючі території ПЗФ нерідко охоплюють лише частину однорідного біотопу, який охороняють, у багатьох випадках площа і межі території ПЗФ є недостатніми для збереження виду та середовища його існування; поряд із існуючими територіями ПЗФ можуть бути окремі цінні природні ділянки, які з метою ефективного управління варто заповідати шляхом включення до складу існуючих територій та об'єктів ПЗФ; ці заходи передбачено місцевими та державними програмами, указами Президента України; установи ПЗФ можуть забезпечити підготовку якісного наукового обґрунтування та організувати процес погодження розширення їх території.

Збереження територій та об'єктів ПЗФ забезпечується шляхом: встановлення заповідного режиму; організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення комплексних досліджень із метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання; додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів ПЗФ під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної й проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, проведення екологічних експертиз; запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони; здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання; встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері; проведення інших заходів із метою збереження територій та об'єктів ПЗФ.

У цілому, процедура створення об'єктів ПЗФ на обласному (регіональному рівні) передбачає такі обов'язкові етапи: 1) розгляд клопотання про створення (оголошення) об'єкту ПЗФ в установленому законодавством порядку; 2) польове обстеження природних комплексів та об'єктів, запропонованих для заповідання (у разі необхідності із залученням наукових співробітників); 3) підготовка планово-картографічних матеріалів; 4) отримання від відділів Держземагентства у районах відомостей про землекористувачів, землевласників, місцевих рад із розшифруванням за угіддями; 5) підготовка обґрунтування необхідності (доцільності) оголошення об'єкту ПЗФ, якщо воно відсутнє у клопотанні; 6) Погодження створення (оголошення) об'єкту ПЗФ з власниками та користувачами природних ресурсів у межах територій, рекомендованих для заповідання; 7) Погодження створення (оголошення) об'єкту ПЗФ з сільськими, селищними, міськими радами, районними державними адміністраціями; 8) Підготовка необхідного комплекту документів та подання проекту рішення про створення об'єкта ПЗФ до обласної ради; 9) Розроблення та затвердження Положення про об'єкт ПЗФ, оформлення охоронного зобов'язання; 10) Розроблення проекту землеустрою з організації та встановлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів ПЗФ.

Комплект документів для подання до обласної ради повинен містити такі документи: 1) Подання обласної державної адміністрації до обласної ради про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; 2) Копію обґрунтування необхідності організації територій та об'єктів ПЗФ разом із клопотанням; 3) Копію картосхем розташування перспективних заповідних об'єктів; 4) Копії рішень сільських, селищних, міських, районних рад про погодження організації територій та об'єктів ПЗФ; 5) Копії погоджень власників і користувачів земельних ділянок про погодження організації територій та об'єктів ПЗФ; 6) Копію інформації відділів Держземагентства у районах про склад земель, розподіл їх за власниками землі, землекористувачами, угіддями; 7) Проект рішення обласної ради, а для об'єктів загальнодержавного значення передбачений восьмий етап – затвердження на національному рівні в установленому чинним на момент створення об'єкта природоохоронним законодавством.

Вибір категорії заповідання залежить, передусім, від об'єкта збереження, системи заходів, що необхідні й найбільш доцільні для його збереження та режиму їх реалізації, від можливостей і потреб подальшого використання цієї території.

Наприклад, найоптимальнішими для збереження біорізноманіття (генетичного, видового, ценотичного, екосистемного, ландшафтного) є заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, а для реалізації поліфункціональних завдань (природоохоронних,

науково-дослідних, рекреаційно- та господарськорегулювочих, еколого-просвітницьких та ін.) доцільно створювати національні природні та регіональні ландшафтні парки.

Функціонування об'єктів та територій ПЗФ визначається встановленим для них режимом – сукупністю науково-обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають правовий статус, призначення цих територій та об'єктів, характер допустимої діяльності в них, порядок охорони, використання й відтворення їх природних комплексів. Він визначається відповідно до чинного законодавства України з урахуванням класифікації об'єктів і територій ПЗФ та їх цільового призначення.

Для створення території чи іншого об'єкту ПЗФ слід підготувати наукове обґрунтування необхідності його створення із обґрунтуванням визначення відповідної категорії ПЗФ, яке повинно містити: відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання території і природних ресурсів; перелік власників та первинних користувачів природних ресурсів у межах територій (для встановлення власників і користувачів земельних ділянок потрібно використовувати Публічну кадастрову карту України *http://www.map.land.gov.ua/kadastrova-karta*); характеристику природних умов території, яка пропонується для заповідання (положення в системі фізико-географічного та геоботанічного районувань; рельєф, ґрунти, геоморфологія; клімат, гідрографія; рослинний і тваринний світ); созологічну характеристику біоти (рідкісні види (види включені до Додатку 1 Бернської конвенції [3], до Червоної книги України [5, 6], до офіційних Переліків регіонально рідкісних видів рослин [4] і тварин територій України, так званих регіональних списків), ценотичну унікальність (рідкісні види, включені до Зеленої книги України [1]), природоохоронну, наукову, екологічну, рекреаційну, естетичну, історико-культурну, народно-господарську та інших цінностей території; обґрунтування та схему попереднього функціонального зонування території установи ПЗФ (для біосферних заповідників, національних природних та регіональних ландшафтних парків); наведення особливостей заповідного режиму (визначення переліку обмежень та характеру діяльності в кожній функціональній зоні, пропозиції щодо ділянок для передачі у постійне користування установі ПЗФ); інформацію про соціально-економічні та екологічні наслідки створення установи ПЗФ, картосхеми розташування території ПЗФ на топоосновні (допускається використання програми *http://www.google.com/earth*) або на схемі землеустрою з виділенням адміністративних районів, окремих користувачів або власників земельних ділянок.

Процес виявлення територій, придатних для заповідання, здійснюється у таких напрямах: опрацювання наукових видань та публікацій; моніторинг друкованих та електронних засобів масової інформації, в тому числі блогів, літературних джерел; вивчення особливостей природних комплексів через використання програми Google Earth; співпраця з науковими установами, органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; тісна співпраця з громадськими організаціями екологічного спрямування; спільні обстеження з установами ПЗФ природних комплексів та об'єктів; індивідуальна пошукова природодослідницька робота працівників природоохоронних органів та установ ПЗФ [2].

Підготовлені клопотання передаються до Департаменту екології та природних ресурсів – територіального органу Міністерства екології та природних ресурсів України, або до Відділу розвитку природно-заповідного фонду Департаменту заповідної справи профільного Міністерства.

Подання щодо створення нових об'єктів ПЗФ в Україні згідно з чинним законодавством проводять: органи центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища; наукові установи; природоохоронні громадські об'єднання; інші зацікавлені підприємства, установи, організації; громадяни (природознавці, природолюби та інші фізичні особи).

Розгляд і схвалення наданих матеріалів для створення нових об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення здійснюють центральні органи виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, а місцевого – органи цього центрального органу виконавчої влади на місцях.

Погодження клопотання з власниками та первинними користувачами природних ресурсів у межах територій, рекомендованих для заповідання, згідно з Законом України «Про природно-заповідний фонд» здійснюється центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та його органами на місцях. Відповідно до

абзаців 3 та 5 статті 21 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» організацію процесу погодження на місцевому рівні здійснюють місцеві державні адміністрації.

Усі ці процедурні заходи спрямовані на розширення мережі ПЗФ України, що в свою чергу є необхідною умовою для розбудови регіональних, національної та панєвропейської екомережі [7], зорієнтовано на збереження й охорону всієї різноманітності біотопів, місць існування та перебування видів біоти й їх важливих міграційних шляхів, забезпечення режимного використання деяких природних ресурсів із метою їх збереження й відтворення, підвищення рівнів екологічної свідомості й культури населення й в цілому – на реалізацію стратегії збалансованого розвитку регіонів.

Література

1. Зелена книга України ; [за ред. Я.П. Дідух]. – К. : Альтерпрес, 2009. – 448 с.

2. Коротченко І.А. Створення об'єктів природно-заповідного фонду на ботанічно цінних територіях / І.А. Коротченко // Актуальні проблеми та екології : [М-ли Міжн. наук. конф. молодих учених, присв. 120-річчю від дня народження Д.К. Зерова, м. Полтава, 15-20 червня 2015 р.]. – Полтава, 2015. – С.151.

3. Судинні рослини Смарагдової мережі України під охороною Бернської конвенції ; [Колектив авторів під ред. В.А. Соломахи]. – Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2017. – 152 с.

4. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) ; [Укладачі: докт. біол. наук, проф.. Т.Л. Андрієнко, канд. біол. наук М.М. Перегрим]. – К. : Альтерпрес, 2012. – 148 с.

5. Червона книга України. Рослинний світ; [за ред. Я.П. Дідуха]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

3. Червона книга України. Тваринний світ; [за ред. А.І. Акімова]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.

6. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Концепции, методы и критерии создания экосети Украины / Шеляг-Сосонко Ю.Р., Гродзинский М.Д., Романенко В.Д. – Киев : Фитосоциоцентр, 2004. – 143 с.